

וכך נלמד:

ומה "טוען טענת גנב" דבהתירא אתא לידיה [בהיתר באה לידו, שהרי שומר היה], מכל מקום אמר קרא: לישלם תרי [לשלם שנים] אם נשבע. (16)

גנב עצמו דבאיפורה אתי לידיה [שמתחילה באה הגניבה לידו באיסור] לא כל שכן שהוא חייב שנים אם נשבע! ?

אלא ודאי "שנים ישלם" רכתב רהמנא בנגב עצמו למה לי, כדי ללמד דגנב חייב שנים אפילו שלא בשבועה.

כאן שבה הגמרא לאמור לעיל, ש"אם המצא תמצא" בא ללמד שהמודה בקנס ואחר כך באו עדים שהוא פטור; ומקשה:

וכי אטו האי "אם המצא תמצא" להכי [למודה בקנס] הוא דאתא! ?

הא מיבעי ליה לפסוק זה לכרתניא: כתיב אם המצא תמצא בידו הגניבה" —

ואין לי אלא כשגנבו בידו ממש, שהוא חייב סא-א כפל —

אבל אם נכנסה לגגו חצירו וקרפיו, ונעל בפניה כדי לגונבה (1) מנין שהוא חייב כפל?

לפיכך תלמוד לומר: "אם המצא תמצא בידו הגניבה", כפל הכתוב את לשונו כדי להשמיענו: גניבה מכל מקום.

ואם כן תיקשי: האיך נלמד מ"אם המצא תמצא" למודה בקנס ואחר כך באו עדים! ?

ומשנינן: אם כן — שלא בא הכתוב אלא ללמד את אחד מהם — לימא קרא לשון מציאה שוה: או "המצא המצא" או "תמצא תמצא", ונלמד מן היתור את אחד הדינים. אך מדשני קרא [שינה הכתוב את לשונות המציאה], הרי שמע מינה: תרתי דינים.

גופא: אמר רב:

הגונב בהמה וכחשה או הוולה בין שעת

אפילו הכי בגניבה וגזילה אינו קונה במחשבה עד שיעשה מעשה, ומשום הכי בעינן "נעל בפניה", כמו שכתב רש"י, או שיכניסנה בעצמו לרשותו.

וכדבריו יש לדקדק גם מלשון התוספות כאן, שכתבו: "אין לי אלא בידו, פירוש שגנבו בידו ממש, גגו חצירו, כלומר: שהכניסה במקל מחצירו של בעל הבית ונכנסה לגגו חצירו וקרפיו", ואף זה יש לפרש שהוא משום שצריך מעשה, וכן פירש ב"אמרי משה" סימן לב סוף אות א.

וכתב ב"אמרי משה" שם אות ב, שכתב להוכיח ממה שהכופר בפקדון נעשה עליו גולן, אף שלא עשה שום מעשה גזילה, שלא כתב כן

16. יש לעיין לפירושו של רבינו יהונתן שהנידון היה לחייבו בשבועה אפילו כשנשבע מעצמו, אם כן איך נלמד דין זה בקל וחומר מ"טוען טענת גנב" שאינו חייב כפל כשנשבע מעצמו אלא כשהשביעוהו "בית דין", וכמבואר לקמן קו א; וכעין זה הקשו האחרונים.

1. נתבאר על פי לשון רש"י בבבא מציעא י ב בד"ה גגו חצירו וקרפיו מנין, שכתב: "אם נכנסה שם ונעל בפניה לגונבה שהוא חייב"; וכתב ב"קצות החושן" [רמג י], שמבואר מדברי רש"י, שאם לא עשה שום מעשה, אלא שהפרה נכנסה לרשותו, ובדעתו לגונבה, אף על פי שחצירו קונה כי האי גוונא במציאה ומתנה,

כי אמר קרא: גניבה וחיים [וכמבואר לעיל סד ב], ואמאי קאמר רחמנא: חיים בגניבה, כדי ללמד: אחייה [החיהו] (4) לקרן שיהיה שלם כעין שגנב. (5)

אמר רב ששת: אמינא כי ניים ושכיב רב אמר להא שמעתא [סבור אני, שאמר רב את שמועתו זו, כאשר היה מנמנם בשכיבה], דהרי תניא שלא כדבריו.

גניבה לשעת העמדה בדין, וכן אם הושבחה או שנתייקרה בין גניבה להעמדה בדין, וכבר אבדה ואינה בעין, (2) הרי הגנב משלם: קרן כעין שגנב, כפי מצבה ומחירה שבשעת הגניבה. ואילו תשלומי כפל וכן תשלומי ארבעה וחמשה משלם הגנב כשעת העמדה בדין. (3)

ומפרשת הגמרא: מאי טעמא דרב?

גזל קרי "אחיה".

5. כתבו התוספות, שאין צריך רב ללמדנו שאת תשלום הקרן הוא משלם כעין שגנב, ומשום שמשנה שלימה שנינו לקמן צג ב: "כל הגזלנין משלמין כשעת הגזילה", אלא עיקר חידושו של רב, ועיקר הלימוד מן הפסוק הוא על הכפל וארבעה וחמשה, שאותם אינו משלם כעין שגנב, ומשום שכך אמרה תורה: החיהו רק לקרן כעין שגנב, ולא את תשלומי הכפל ואת תשלומי הארבעה והחמשה.

אך ב"פני יהושע" כתב, שבפשוטו נראה שאין צריך כתוב ללמדנו שכפל וארבעה וחמשה משלם הוא כשעת העמדה בדין, ומשום שסברא היא, שהרי אין החיוב שלהם חל אלא משעת העמדה בדין ואילך, ומקמי הכי אם מודה הרי הוא פטור; ואם כן עיקר הכתוב בא ללמד על הקרן; וכתב שם שכן משמע מלשון הרא"ש, [וראה גם בלשון רש"י לעיל סד ב ד"ה אחייה, דמשמע כן].

וראה ברא"ש, שביאר את טעמו של רב שהוא משלם קרן כעין שגנב, שהוא משום שהרי אילו היה נאנס החפץ הרי ודאי שהיה משלם כעין שגנב, שהרי בשעה זו לא עשה כלום, ואפילו כשבפשיעה נשבר, הרי אין חיוב שמירה לגזלן, וכל חיובו הוא על שעת הגניבה, ואם כן משלם כשעת הגניבה; ומה שאמר רב שכפל ודו"ה כשעת העמדה בדין, פירש הרא"ש, שהוא משום

ה"קצות החושן" אלא לענין גניבה, ולהתחייב כפל, אבל לענין גזילה ולהתחייב באונסין אין צריך מעשה; ובה ביאר, מה ש"טוען טענת גנב" אינו גנב אף בלי חידוש התורה ובלי שבועה, וכן הטוען טענת אבד אינו נעשה גנב, והיינו משום שאין כאן מעשה להתחייב בגניבה. ב. הרש"ש כאן תמה על תוספות, שהרי באופן שכתבו התוספות, שוב אין צריך שימשכנו לחצירו [ולחידוש דין חצר, אלא מטעם משיכה נעשה עליו גנב], ואפילו משכו לסימטא; וב"אבן האזל" [גניבה ב טז ד"ה איברא דרש"י], כתב, שרש"י לא פירש כהתוספות, משום שבכי האי גוונא תיפוק ליה מטעם משיכה; וראה מה שכתב ב"קובץ שיעורים" בבבא בתרא סוף אות שח, בישוב שיטת התוספות.

2. אבל אם הגניבה בעין, הרי הוא מחזיר אותה כמות שהיא, ואינו משלם כשויה בעת שגנב.

3. כמה שיטות יש בראשונים ובאחרונים, באיזה אופן משלם כשעת העמדה בדין ממש, ובאיזה אופן אינו משלם אלא כשעת טביחה ומכירה, או כשעת אבדן מן העולם, ראה כל זה במה שצויין ב"ספר המפתח".

4. כתבו התוספות, שלשון "אחיה" הוא לשון תשלומין, וכל דבר שמשלים החסרון שגנב או

דתניא: גנב בהמה כחושה והשמינה, הרי זה משלם תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה כעין שגנב, דהיינו כפי ערך בהמה כחושה. הרי שמבואר בברייתא שלא כדברי רב, אלא אף תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה משלם הוא כעין שגנב, ולא כשעת העמדה בדין?! (6)

אמרי בני הישיבה לתרץ את דברי רב:

עד כאן לא קאמר רב שמשלם הוא כשעת העמדה בדין, אלא כשהושבחה הבהמה מחמת עצמה, כגון שנתפטמה מאליה, או שהוקרו בהמות בשוק, אבל אם פיטמה הגנב, אין הוא משלם כשעת העמדה בדין, ומשום דאמר ליה הגנב לנגנב: וכי אטו אנא פטימנא ואת שקלת [אני אפטם ואתה תקח]?! (7)

תא שמע מברייתא אחרת שלא כדברי רב: דתניא:

גנב בהמה שמינה והכחישה הגנב בידיים, כגון שהטריחה במלאכה יותר מדאי, או במקל: הרי זה משלם תשלומי כפל על

הגניבה, ותשלומי ארבעה וחמשה אם טבחה ומכרה אחר שהכחישה, כעין שגנב.

הרי למדנו שלא כדברי רב, הסובר: "כפל ותשלומי ארבעה וחמשה כשעת העמדה בדין"!

ומשנינן: התם — בהכחישה בידיים ואחר כך טבחה — נמי לא אמר רב שישלם כשעת העמדה בדין, ומשום דאמרינן ליה לגנב: כשם שאם טבח הגנב את כל הבהמה כאחת, הרי ודאי שהוא משלם כשעת הטביחה, ולא כערכה שלאחר הטביחה, ואם כן אף אם הכחישה תחילה בידיים ואחר כך טבחה יש לחייבו כשעת ההכחשה, כי: מה לי קטלה כולה מה לי קטלה פלגא [מה לי אם טבח את כל הבהמה, מה לי אם טבח חצי בהמה] —

כלומר: מאותה שעה שהתחיל הגנב להכחיש את הבהמה, זו היא שעת תחילת הטביחה, והרי הוא משלם כפי ערכה באותה שעה. (7)

וכי קאמר רב — שהוא משלם כפל וארבעה וחמשה כשעת העמדה בדין — ביוקרא

וראה "ספר המפתח".

7. כן פירש רש"י; אלא שהראשונים והאחרונים תמהו בדבריו:

א. הרי ההורג את הבהמה אינו חייב ארבעה וחמשה אלא דרך שחיטה בלבד, ואם כן האיך אפשר לומר שהכחשה בידיים שלא דרך טביחה, הרי היא תחילת טביחה?! ומטעם זה דחו התוספות את פירושו של רש"י.

ב. הניחא כשהכחישה במקל ואחר כך טבחה, אבל אם הכחישה ולא טבחה אחר כך, הרי אי אפשר לומר כן, ואם כן באופן זה למה ישלם

שלא הוצרך הכתוב ללמדנו שקרן משלם הוא כעין שגנב, שהרי מסברא היינו לומדים כן, וכפי שביאר הרא"ש, ובהכרח שעיקר הכתוב בא ללמדנו שרק את הקרן משלם הוא כעין שגנב; והוסיף הרא"ש, שסברא היא, היות ואינו מתחייב אלא בשעת העמדה בדין, שהרי אם מודה תחילה הרי הוא נפטר.

6. לשון רש"י הוא: "וקשיא לרב דאמר תשלומי ארבעה וחמשה כשעת העמדה בדין", והשמיט תשלומי כפל, ומיהו מד"ה ומשני, נראה שהקושיא היתה כפשוטו גם על תשלומי כפל,

ארבעה זוזי [עלה מחיר היין משעת גזילה ועד שעת שבירה, מזוז אחד לארבעה זוזים], הרי דינו חלוק:

אם **תברה** [שבר את החבית בידים, והפסיד את היין], או **שתייה** [או שתה את היין שבחבית]: הרי זה **משלם ארבעה** זוז על הגזילה, כשווי היין בשעה שהפסיד את היין, כי על שעת שבירה והפסד אנו מחייבים אותו.

ואם **איתבר ממילא** [נשברה החבית מאליה ונפסד היין שבתוכה]: הרי זה **משלם** זוז אחד בלבד כשווי היין בשעת הגזילה, שהרי אין לנו לחייבו אלא על הגזילה, היות ובשעת שבירה והפסד לא עשה הוא כלום.

ונמצא לפי סברתו של רבה, שיש לחייב את הגנב קרן כשעת טביחה שהיא השעה בה הפסיד בידים את הגניבה, וודאי שלא נחלק עליו רב בזה, ואי אפשר שיאמר רב באופן זה שהוא משלם קרן כעין שגנב בלבד.⁽⁸⁾

אמרי בני הישיבה ליישב: כי קאמר רב את דינו:

וזולא [כשנתייקרה הבהמה או שהוזלה] **הוא דקאמר**, אבל פיטמה הגנב בידים או הכחישה, באופנים אלו לא אמר רב.⁽⁸⁾

תו מקשינן לרב: **היכי דמי**, באיזה אופן אמר רב את דינו:

אילימא דמעיקרא שויה זוזא [מתחילה בשעת הגניבה היתה הבהמה שוה זוז אחד בלבד], **ולבסוף** בשעת טביחה ואבידה מן העולם **שויה** הגניבה **ארבעה זוזי**, ובאופן זה אמר רב שישלם קרן כעין שגנב וכפל ארבעה וחמשה כשעת העמדה בדין: כך הרי אי אפשר לומר, כי:

וכי אטו משלם הוא לדעת רב קרן **כעין שגנב** בלבד, כאשר טבח את הבהמה בהיותה שוה ארבעה?!?

לימא, וכי נאמר **דפליגא** הא **דרב אדרבה**?!
דאמר רבה:

האי מאן דגזל חביתא דחמרא מחבריה [מי שגזל חבית יין מחבירו], **מעיקרא** בשעת הגניבה הוה **שויה זוזא**, **ולבסוף שויה**

משלם לפי הכחש, וראה עוד בדבריהם פירוש אחר.

8. לא היתה צריכה הגמרא לומר, שדברי רב נאמרו רק ביוקרא וזולא, שהרי אף בנתפסמה מאליה או שכחשה מאליה, יש לו לשלם כשעת העמדה בדין, וראה בזה בתוספות ד"ה אנא ובד"ה מה.

9. א. לשון רש"י — שכתב: "וגבי טביחה ומכירה הוי כי תברה או שתייה" — משמע, שהקושיא היתה גם על מכירה, למה לא ישלם

כשעת הגניבה, ולא כפי שהיא בשעת העמדה בדין, ובברייתא הרי משמע שתשלומי כפל משלם הוא כעין שגנב ואפילו אם לא טבחה אחר כך.

ג. הניחא אם טבחה אחר שהכחישה, אבל אם מכרה אחר שהכחישה, למה ישלם כעין שגנב, והרי אין שייך לומר שההכחשה היא תחילת מכירה.

שיטת התוספות בביאור דברי הגמרא [לפי פירוש אחד]: היות והכחישה הרי קנאה בשינוי, ולכן אינו משלם כפי הכחש; וביארו, שלפי שיטתם, הוא הדין בהוכחשה ממילא אין הוא

ואם כן, אין בכך סתירה לדברי רבה, שלא אמר רבה אלא שיש לחייבו לחומרא אף על שעת שבירה והפסד, אך כשהיתה הגזילה שוה יותר בשעת גזילה, מודה רבה שיש לחייבו לחומרא כשעת גזילה, שהן הגזילה והן השבירה וההפסד, הן סיבות לחייבו.

כגון דמעיקרא — בשעת גניבה — **שויה ארבעה זוזי, ולבסוף** — בשעת טביחה — **שויה זוזא, ואז משלם הוא קרן בעין שונב,** ואילו **תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה בשעת העמדה בדין.**

שאמרה תורה "וגונב מבית האיש" וילפינן מזה לקמן סט ב, ש"אין הגונב אחר הגנב משלם תשלומי כפל", ומשום שאין נקרא "בית האיש" אלא כשהוא ברשותו — הוא מיעוט הן לגבי גניבה והן לגבי גזילה, הן לגבי כפל והן לענין קרן, ואפילו איסור אינו עובר; וממילא אין חילוק בין אם הוא גונב או גוזל מגנב או גזלן אחר, לבין אם הוא גוזל או גונב ממנו עצמו, שהרי סוף סוף אין החפץ ברשותו של הנגזל; ומה שחייב הוא כששבר את החבית היינו **משום שהוא "מזיק"**, ומזיק חייב אף כשאינן החפץ ברשות הבעלים, וראה היטב ב"נתיבות המשפט" שם מה שכתב על דברי ה"קצות החושן".

וראה גם בתוספות רבי עקיבא איגר למשניות [בבא מציעא פרק ג אות כט], שביאר את טעם החיוב כששברה, **שהוא משום מזיק,** [ומיהו לשון הגמרא בבא מציעא מג א הוא: "תברה או שתייה משלם ארבעה איתבר ממילא משלם זוזא, מאי טעמא, כיון דאי איתה הדרה למרא בעינא, ההיא שעתא דקא שתי ליה או דקא תבר לה, קא גזל מיניה, ותנן: כל הגזלנין משלמין כשעת הגזילה", וברש"י שם: "ההיא שעתא דקא שתי לה הוא דגזיל לה; וראה לשון ה"נמוקי יוסף" שהזכיר לשון נזק].

ובחידושי רבינו חיים הלוי [חובל ומזיק ז ד], כתב, דלפי מה שכתב הרמב"ם [גניבה א...], שאם גנב כלי ושברו, והיה שוה בשעת הגניבה שנים, ובשעת השבירה ארבעה, שהוא משלם כפל כשעת השבירה, ואם איתבר ממילא אינו

כמו בשעת המכירה; ותמה רבי עקיבא איגר [ליקוטים חדשים]: למה יתחייב על המכירה, היות ואין המכירה מתקיימת, ובפרט לפי רב — שהוא מרא דשמעתתא — שהוא סובר [לקמן סז ב], שאין חיוב ארבעה וחמשה על מכירה אלא דוקא לפני יאוש [כי לאחר יאוש, כבר קנאו ביאוש, ו"שלו הוא טובח שלו הוא מוכר"], ואז הרי לא הועילה המכירה כלום [כי שינוי רשות בלי יאוש אינו קונה]; והביא עוד שם מלשון השולחן ערוך סימן שנד סעיף ג, שאף המכירה חשובה כמו "תברה", ומסתימת הדברים משמע, שדברי השולחן ערוך נאמרו אפילו קודם יאוש, שאין המכירה מועילה כלום, וסיים ב"וצ"ע לדינא".

ב. הרהבה בכיבור דין תברה או שתייה: **הקשה ב"קצות החושן" [לד ב]:** למה אינו חייב כשאיתבר ממילא ארבעה, והרי כל שעה ושעה בחצירו הוא, ואם כן נעשה עליו גזלן מחדש לאחר שהתייקרה החבית; ועוד, הרי ודאי הגביהה לאחר שנתתיקרה, ולמה לא יתחייב משום גזילה חדשה!?! [ויש להוסיף ביאור בהערותו שבכל שעה בחצירו הוא, שכוונתו בזה, על פי מה שנתבאר בהערה 1 בשם ה"אמרי משה", שלענין גזילה אין צריך מעשה גזילה, שאם לא כן מה שהגזילה עומדת בחצירו אינו מחייבתו, כמו נכנסה לחצירו מאליה ולא נעל בפניה].

והוכיח מזה, שהן הגונב או הגוזל מן הגנב או הגזלן, והן מי שגוזל בעצמו אחר שכבר גזל את החפץ, שוב אינו מתחייב אפילו קרן; כי מה

אם עד שלא באו עדים — הודה, הרי זה משלם קרן וחומש ואשם, כדין כופר בפקדון בשבועה והודה, שהוא משלם קרן וחומש ואשם, אבל אינו משלם כפל כדין "טוען טענת גנב", שחייב זה קנס הוא, ו"המורה בקנס פטור"⁽¹⁰⁾.

ואם משבאו עדים — הודה, הרי זה משלם

תני רבי הנינא ברייתא לסיועיה לרב מדין "טוען טענת גנב", שאף הוא משלם — לדעת רב — קרן כשעת הטענה שהיא כמו שעת הגניבה בגנב, ואילו כפל וארבעה וחמשה כשעת העמדה בדין:

דתניא: בעל הבית שטען טענת גנב בפקדון, ונשבט על כך, ושוב הודה שהפקדון בידו, וגם באו עדים שהפקדון בידו.

אך ראה ב"חזון איש" [ליקוטים הנדמ"ח כאן ד"ה שם קרן], שכתב באמת, שדמיון הגמרא כשטבח לשובר את החבית, אינו אלא לענין פחת השחיטה, אבל את הבשר הרי הוא משלם כשעת הגניבה, שהרי אינו מזיק על זה, וכטענת הגר"ח והגרשש"ק, [ובכל ענין "תברה או שתייה" האריכו עוד האחרונים, ראה ב"ספר המפתח" שצינו את מקומם].

וב"חידושי רבי שמואל" [בבא קמא סימן כא אות ח], כתב ליישב את שיטת ה"קצות החושן", שאם כי חיובו מדין מזיק, מכל מקום חייב הוא לשלם על הטביחה ככל ערך הבהמה, ולא על פחת השחיטה בלבד; והוא על פי מה שכתבו אחרונים בביאור דין "בעלים מטפלים בנבילה" [ראה לעיל י ב], דהיינו, שאין המזיק חייב לשלם כשנתנבלה הבהמה, ככל ערכה, אלא משלים הוא את פחת המיתה בלבד, שהטעם בזה הוא, משום שאם כי חייב הוא לשלם בהמה שלימה, מכל מקום, משתלמת לה הנבילה בעצמה כתשלום עבור ההיזק; ולפי זה, גם מי שטובח בהמת חברו, מעיקר הדין חייב הוא בתשלום בהמה חיה, אלא שהבהמה השחוטת משתלמת לה על חלק מההיזק. ואם כן בנידון דידן שהרי הוא גולן על הבהמה, וכשנשחטה הבהמה הרי קנה אותה בשינוי מעשה, שוב ממילא אין יכולה הבהמה השחוטת להשתלם כתשלום, שהרי אינה של הבעלים.

10. ואף שלשון הבריתא משמע, שאחר הודאתו

משלם אלא שני זוז כעין שגנב, מוכח, שאם שבר בידים יש בזה משום גניבה, שהרי חייב על זה כפל; והגדר הוא: "משום דכל שהחפץ גנוב או גזול, כל נזק שעושה בידים, דין גניבה וגזילה ביה".

וב"חידושי רבי שמעון" בבא קמא סימן לו כתב: שגולן העושה מעשה חדש לשנות את איכות החפץ, כגון הגזול בהמה וטבחה מתחייב משעת הטביחה משום גזילה חדשה, והוכיח כן מסוגיינתו, שהיא דנה לחייב את הטובח כערכה עכשיו, ומדמה את זה ל"תברה או שתייה", והרי בהכרח שמשום גזילה הוא ולא מדין מזיק, שהרי אם נבוא לחייבו מדין מזיק, לא יהא חייב לשלם אלא כפי ערך פחת השחיטה, ואינו חייב על כל הבהמה כפי ערכה עכשיו [ראה שם שהאריך יותר], ובהכרח שעל ידי הטביחה הרי הוא חייב משום גולן ולא משום מזיק; וכנראה דלפי דבריו גם כששבר את החבית והפסיד את יינה, חייב הוא משום גולן.

וכעין זה כתבו ב"אפיקי ים" סימן כא **וב"אבן האזל"** [גניבה א יד] **בשם הגר"ח**, להוכיח ממה שחייב על הטביחה כדהשתא, שב"תברה או שתייה" אין החיוב משום מזיק וכהבנת ה"קצות החושן", אלא שהיות ואיבדה לגמרי נעשה באותה שעה גולן, וכלשון הגמרא בבבא מציעא מג א שהובא לעיל, [וכפי המבואר שם, זו היא שיטת ה"נתיבות המשפט" בסימן לד, וראה שם].

"והשיב (1) את אשמו בראשו [את הקרן כמות שהוא] וחמישיתו יוסף עליו" – ללמד: ממזון המשתלם בראש, כמות שהוא ללא תוספת כפל, הרי זה מוסיף עליו חומש; ואילו ממזון שאין משתלם בראש כי מוסיף הוא עליו כפל, כי אז אין מוסיף חומש; אבל אשם חייב הוא לדעת חכמים.

רבי שמעון בן יוחאי אומר ומוסיף על דברי חכמים: אין חומש ואף אשם משתלם במקום שיש כפל.

קתני מיהת בבביתא: חומשו עולה לו בכפילו, דברי רבי יעקב.

תשלומי כפל מחמת העדים כדין טוען טענת גנב, ואשם מדין "שבועת הפקדון", שהרי הודה – (11) וחומשו – שהיה צריך לשלם מדין שבועת הפקדון – עולה לו בכפילו, כלומר: אם היה שיעור החומש שוה לשיעור הכפל, הרי הוא משלם כפל, ונפטר בכך מן החומש. (12) דברי רבי יעקב.

טו-ב וחכמים אומרים:

אם משבאו עדים הודה, אין הוא משלם חומש כלל אפילו כשאין שיעור החומש שוה לשיעור הכפל, ומשום שנאמר בפרשת שבועת הפקדון [במדבר ה ז]:

ב. שיטת רש"י היא, שלפי רבי יעקב, אין החומש נפטר אלא אם כן הוא שוה לשיעור הכפל, ואם אינו שוה משלם את שתיהם לרבי יעקב, וביאר את הטעם: על כרחך הא דרבי יעקב בששוין כאחד החומש והכפל קמירי, דאי הוה כפילא טפי מחומשא, לאו חומשא הוי, ולא מיכפר ליה עד דמישלם חומש דחומש כפרה דשבועה הוא, והתוספות בעמוד ב הביאו משמו "דלית ליה כפרה בחומש כיון שאינו ניכר, ומובלע [אלא מובלע] בתוך הכפל".

אבל הראב"ד מפרש: "וחומשו עולה לו בכפילו", כלומר: אם יגיע חומשו לשיעור כפילו יעלה לו במקום כפילו, ואם אינם שוים, כי אז משלם את העודף, אם מן החומש אם מן הכפל; ונמצא שהוא חולק בשנים על רש"י, שאין הם צריכים להיות שוים, וגם שנפטר מן הכפל נמשלם את החומש, ולא כרש"י שהוא משלם את הכפל ונפטר מן החומש.

והריב"א בתוספות בעמוד ב ד"ה כפילא חולק על רש"י רק בדבר אחד, שאין הם צריכים להיות שוים.

1. ראה מה שכתב הרש"ש.

אכן באו עדים, מכל מקום כבר נפטר בהודאתו; והעירו האחרונים, שבריתא זו טוברת: "מודה בקנס ואחר כך באו עדים פטור", ונתקשו למה לא הביא הגמרא לקמן עה בסוגיית "מודה בקנס ואחר כך באו עדים" את הבריתא הזו.

11. א. אבל אם לא הודה, אינו מתחייב באשם, כי לא חייבה תורה בדין שבועת הפקדון אלא כשהודה.

ב. ראה בתוספות לקמן קח א, ששקלו וטרו, אם הודאה אחר עדים, חשובה הודאה לחייבו בקרן וחומש, או שצריך הודאה מעצמו; וראה ב"פני יהושע" שם, שתמה על דבריהם, שלא הביאו מבריתא זו המפורשת, שאף הודאה אחר עדים הודאה היא לחייבו בקרן וחומש ואשם.

12. א. נתבאר על פי מה שהביאו התוספות בעמוד ב בד"ה כפילא בשם רש"י; ולשון רש"י שלפנינו חסר, וכך הוא הנוסח ב"ספר שינויי נוסחאות" שבמהדורת פרוקל: "שהרי חומש לבעלים הוא, והוא שקל כפל תחתיו, שאינו צריך ליתן חומש, הואיל ונותן לו כפל", וראה עוד שיטות בזה באות ב.